

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора історичних наук, професора, професора
кафедри історії України Житомирського державного університету
імені Івана Франка Стельниковича Сергія Володимировича –
на дисертацію Уракіна Максима Геннадійовича на тему
«Колабораціонізм на території Житомирсько-Вінницького регіону у
роки нацистської окупації, 1941–1944 рр.», подану на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 032 Історія та археологія**

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Актуальність тематики дисертаційної роботи Уракіна Максима Геннадійовича не викликає заперечень ні з наукової, ні з суспільної точок зору. Вона дозволяє детально, на прикладі конкретного регіону (Житомирсько-Вінницького регіону, який виступає контекстуальним синонімом окупаційної адміністративно-територіальної одиниці – «Генеральний округ “Житомир”»), через застосування методології мікроісторії, антропологічної перспективи та історії повсякденності проаналізувати таке складне явище, як колабораціонізм в роки нацистської окупації. У свою чергу, це дозволить доповнити існуючі тематичні наукові дослідження та створити цілісну картину становища українського народу в драматичний період Другої світової війни.

Також наголосимо, що сучасна російсько-українська війна та тимчасова окупація Російською Федерацією частини українських територій актуалізувала в українському суспільстві необхідність врахування історичного досвіду, пов'язаного з проявами колабораціонізму на українських землях в різні історичні періоди, зокрема в роки нацистської окупації. Відтак, сам здобувач слушно зауважує: «Саме тому тема дослідження є актуальною та потребує ґрунтовної наукової розробки, яка розширить знання з історії нацистської окупації українських земель у роки німецько-радянської війни та дозволить отримані результати використати при аналізі ситуації на окупованих

російськими загарбниками українських територіях. Де так само, як і 80 років тому, реалізується Геноцид українського народу» (с. 16).

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Положення дисертаційної роботи є науково обґрунтованими, а сформульовані висновки розкривають заявлені мету й завдання, відзначаються логічністю та аргументованістю. Це насамперед забезпечено наступним:

- чіткістю структурно-логічної схеми дослідження (україномовна й англomовна анотації, список опублікованих праць автора за темою дисертації, вступ, 4 розділи (11 підрозділів), висновки, список використаних джерел та літератури;

- постановкою адекватних мети та завдань, об'єкта й предмета наукового пошуку;

- використанням значної кількості позицій літературно-джерельної бази – загалом 573 позиції;

- врахуванням у процесі підготовки дисертації належної методології дослідження (базові принципи історичного пізнання, загальнонаукові, спеціальні історичні методи та методологія інших наук);

- достатньою за кількістю та географією публікацій й апробацій основних положень та висновків дисертаційної роботи (10 наукових публікацій, з яких 4 – у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»), 6 – в інших наукових виданнях України; апробація на 7-ми всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях);

- відповідністю предметної спрямованості заявленого дисертаційного дослідження галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Дисертаційне дослідження Уракіна Максима Геннадійовича виконане самостійно, відзначається наявністю наукових положень та новими

обґрунтованими теоретичними результатами, що мають вагоме значення для розвитку української історіографії Другої світової війни. Передусім достовірність отриманих результатів дослідження підтверджується використанням значної кількості неопублікованих архівних документів, частина яких вводиться до наукового обігу вперше. Це – документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Архіву Управління Служби безпеки України в Житомирській області, Державного архіву Вінницької області, Державного архіву Житомирської області.

Таким чином, дисертант, ввівши до наукового обігу значну кількість неопублікованих, як і опублікованих документів, які відображають різні форми та напрямки колабораціонізму на території Житомирсько-Вінницького регіону у роки нацистської окупації, уперше в історіографії здійснив комплексний аналіз стану наукової розробки теми та особливостей співпраці місцевого населення з нацистським окупаційним режимом на території Житомирсько-Вінницького регіону у 1941–1944 рр.; охарактеризував вплив комуно-більшовицької політики, яку проводили в регіоні компартійні органи у 1920–1930-ті рр., на психологічну та соціальну готовність населення до співпраці з нацистським окупаційним режимом; здійснив об'єктивний та критичний аналіз впливу нацистської політики в регіоні на життя населення та його готовність до співпраці з окупантом; детально описав сфери та форми колабораціонізму на території Житомирсько-Вінницького регіону; проаналізував особливості та сфери співпраці місцевих жінок з окупаційною німецькою адміністрацією та вивчив подальшу долю жінок, які в період окупації співпрацювали з окупантами; дослідив процес залучення нацистами місцевого населення до колабораціонізму і довів, що реалізація геноцидно-колоніальної політики нацистів посилювала спротив населення та зменшувала кількість бажаючих до співпраці.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Результати дисертаційного дослідження досить повно відображені у 10-ти наукових публікаціях, із яких 4 – у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»), 6 – в інших наукових виданнях України. Окрім того, основні положення та висновки дослідження дисертантом апробовані на 7-ми всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Отримані результати дослідження доповнюють наявні наукові роботи як з історії нацистської окупації Житомирсько-Вінницького регіону, так і України загалом. Матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані для подальших тематичних наукових досліджень, при розробці нормативних і спеціальних курсів з історії України періоду Другої світової війни. Теоретичне та практичне значення роботи посилюється у контексті сучасної російсько-української війни, на чому наголошує і дисертант, адже «історичний досвід дасть змогу вищим і місцевим державним органам влади під час проведення реінтеграції окупованих (уже Російською Федерацією. – С. С.) українських територій досягти соціальної справедливості у ставленні до місцевого населення та колаборантів» (с. 24).

Необхідно відзначити, що теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи також зумовлено реалізацією Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 р.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертаційна робота Уракіна Максима Геннадійовича містить результати власних досліджень. При використанні ідей, результатів та текстів інших авторів дисертант оформлював посилання на використані джерела та літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій,

зарахованих за темою роботи, свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертантом дотримано. Порушення академічної доброчесності не виявлено.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення.

Структура дисертаційної роботи Уракіна Максима Геннадійовича чітка й логічна, відповідає поставленим меті та завданням. Вона складається з анотацій (українською та англійською мовами), списку опублікованих праць автора за темою дисертації, вступу, 4-х розділів (11-ти підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (573 позиції). Загальний обсяг дослідження становить 266 сторінок, з них основного тексту (включно з анотаціями, списком опублікованих праць автора за темою дисертації, змістом) – 208 сторінок.

Дослідження відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759).

Анотація дослідження відповідає встановленим вимогам, дозволяє повною мірою ознайомитися зі змістом та результатами дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи.

Поряд з позитивними аспектами дисертаційного дослідження Уракіна Максима Геннадійовича необхідно звернути увагу і на окремі дискусійні положення та зауваження, а саме:

1. Вважаємо, що робота посилилася б, якби до 1-го розділу, не дивлячись на наявність у вступній частині пункту «Методологія та методика дослідження», було включено підпункт «Теоретико-методологічна основа дослідження».

2. До процесу наукового дослідження варто було залучити тематичні документи німецьких архівів періоду Другої світової війни.

3. Дисертант у тексті роботи на позначення відходу нацистських військ з території Житомирсько-Вінницького регіону, як і України загалом, унаслідок контрнаступу Червоної армії використовує усталений термін «визволення». Але, по факту, один окупаційний тоталітарний режим (нацистський) був змінений іншим (радянським); фактично, відбулася реокупація українських земель Москвою. Можливо, більш доцільно було б використовувати замість терміну «визволення» термін «вигнання», тобто «вигнання нацистських окупантів з території України / Житомирсько-Вінницького регіону» (як це рекомендує Український інститут національної пам'яті).

4. Підтримуємо твердження здобувача, що одним із видів жіночого колабораціонізму в період нацистської окупації «можна вважати роботу жінок в борделях». Однак, не погоджуємося з твердженням, що в січні 1943 р. відповідно до розпорядження генерального комісара Житомирського генерального округу такі борделі, де б працювали місцеві жінки, були створені у Житомирі та Звягелі (с. 145). Ставлення нацистської еліти до статевих стосунків між німцями-чоловіками та місцевим жінками, які в расовому відношенні вважалися «неповноцінними», було вкрай негативним (хоча це і не стало на заваді таким зв'язкам). Тому саме для попередження статевих контактів між німцями та місцевими жінками у січні 1943 р. було прийнято рішення про відкриття у Житомирі та Звягелі публічних будинків. У таких закладах мали працювати більш прийнятні з расової точки зору представниці західноєвропейських народів, приміром, голландки.

5. У тексті дисертаційної роботи зустрічаються пунктуаційні (некоректне виділення через відсутність ком підрядних частин складного речення, дієприслівникових зворотів) та орфографічні (подекуди в різних типах узгоджень, написанні географічних назв та прізвищ; а також паралельне вживання назви німецької держави нацистського періоду і як «Рейх», і як «Райх») помилки.

6. Також хочемо звернути увагу на кілька фактичних помилок у тексті дисертаційної роботи. На с. 82 автор зазначає про наявність у регіоні штаб-

квартир (ставок) Гітлера, Герінга та Ріббентропа. Насправді ж, ставки Ріббентропа тут не було. Очевидно, що здобувач мав на увазі ставку Гіммлера «Гегевальд» («Хегевальд»), про що він зазначає нижче. На с. 115 автор зауважує про те, що з весни 1943 р. у Вінниці та Житомирі працювали «місцеві Комітети Українського Червоного Хреста». У даному випадку мова має йти про так звані місцеві «комітети самодопомоги» («комітети допомоги», або «українську самодопомогу»), які іноді через вид діяльності називають «Червоним Хрестом». Адже ці організації мали виконувати завдання місцевих осередків Червоного Хреста, діяльність якого в Райхскомісаріаті «Україна» була заборонена на початку 1942 р.

Зазначимо, що висловлені дискусійні положення та зауваження носять рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Уракіна Максима Геннадійовича.

Загальний висновок.

Дисертація Уракіна Максима Геннадійовича на тему «Колабораціонізм на території Житомирсько-Вінницького регіону у роки нацистської окупації, 1941–1944 рр.» є оригінальною, завершеною, самостійною кваліфікаційною науковою роботою, яка виконана на належному науковому рівні та є важливим внеском у розвиток сучасної української історичної науки.

Дисертаційне дослідження за актуальністю, науковою новизною отриманих результатів, обґрунтованістю, науковим, теоретичним та практичним значенням отриманих результатів відповідає спеціальності 032 Історія та археологія, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року

№ 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502).

Отже, здобувач Уракін Максим Геннадійович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Житомирського державного
університету імені Івана Франка



Сергій СТЕЛЬНИКОВИЧ

Підпис засвідчую:

кандидат біологічних наук, доцент,
перший проректор
Житомирського державного
університету імені Івана Франка



Наталія КОРНІЙЧУК